

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри міжнародних відносин і
політичної філософії
Протокол №1 від 02.09.2024 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

ФУТУРОЛОГІЯ МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	Всі
Спеціальність	Всі
Освітній рівень	Третій (освітньо-науковий)
Освітня програма	Всі

Статус дисципліни

вибіркова

Мова викладання, навчання та оцінювання

українська

Розробник:

к.політ.н., доц.

Дмитро КОРОТКОВ

В.о.завідувача кафедри
міжнародних відносин і
політичної філософії

Дмитро КОРОТКОВ

Харків
2024

ВСТУП

Низка глобальних проблем: критичне посилення антропогенного впливу на екологію планети, тотальна боротьба за її ресурси, демографічна криза, а також розповсюдження ядерної зброї, міжнародні конфлікти та гібридні війни ставлять під сумнів ідею про «безмежний прогрес» світової спільноти. До згаданих проблем варто додати наслідки коронавірусної пандемії, передбачити які було важко наприкінці XX – початку XXI століття. Отже, поширення загального песимізму світовими ЗМІ і невтішні прогнози численних футурологічних центрів щодо майбутнього – це соціально-політична реальність, яка потребує системного аналізу.

У загальному сенсі футурологія є галуззю наукових знань, що спеціалізується на прогнозуванні соціальних процесів. Звернення сучасної науки до проблем майбутнього зумовлено прискоренням глобальних трансформацій, внаслідок яких виникли нові виклики та загрози світу

Метою викладання навчальної дисципліни «Футурологія міжнародних відносин» є ознайомлення аспірантів із ключовими концепціями майбутнього, які пропонують різні стратегії розвитку міжнародно-політичної реальності певних держав, регіонів та людства в цілому.

Завдання навчальної дисципліни:

- ознайомити здобувачів вищої освіти з об'єктом, предметом та специфікою вивчення навчальної дисципліни «Футурологія міжнародних відносин»;
- розкрити зміст основних категорій та понять навчальної дисципліни;
- ознайомити здобувачів вищої освіти з історією футурології;
- проаналізувати основні футурологічні концепції сучасності;
- проаналізувати футурологічні стратегії політичної науки крізь призму технократії;
- окреслити основні віхи розвитку футурологічних концептів у контексті геополітики;
- висвітлити основні положення постмодерних футурологічних стратегій міжнародних відносин;
- розкрити вплив глобалізації на формування сучасних футурологічних стратегій;

Предметом навчальної дисципліни є футурологія як метод прогнозування перспектив розвитку світової спільноти.

Об'єктом навчальної дисципліни є система міжнародних відносин.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Мати передові концептуальні та методологічні знання, дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на межі предметних галузей з урахуванням сучасних тенденцій та трендів останніх досягнень світової науки	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
	Здатність переосмислювати наявне і створювати нове цілісне знання в професійній сфері та розв'язувати складні соціальні, наукові, культурні, етичні та інші проблеми
	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародних відносин, визначати наукові
Аналізувати та застосовувати концептуальні моделі, науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених, фундаментальні постулати та теорії, парадигми міжнародно-політичної науки, новітні підходи до функціонування і розвитку світової політики та міжнародних відносин.	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел
	Здатність використовувати знання про сучасні парадигми, теоретичні напрями, концепції та методи досліджень в галузі міжнародних відносин, політичних та соціальних наук.
	Здатність інтегрувати знання з різних галузей, застосовувати системний підхід і враховувати неполітичні аспекти при розв'язанні комплексних проблем міжнародних відносин та проведенні досліджень
Планувати і виконувати теоретичні та прикладні дослідження з міжнародних відносин з використанням сучасного наукового інструментарію	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
	Здатність використовувати знання про сучасні парадигми, теоретичні напрями, концепції та методи досліджень в галузі міжнародних відносин, політичних та соціальних наук.
	Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати наукові дослідження актуальних проблем міжнародних відносин, визначати наукові

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Витоки, зміст та становлення футурології

Тема 1. Предмет і ключові поняття футурології.

1.1. Футурологія як дослідження майбутнього, пошук знань про майбутнє. Сутність поняття «футурологія». Майбутнє як ключова категорія футурології. Понятійно-категоріальний апарат футурології. Поняття «прогнозу» як наукового передбачення. Політичне прогнозування та його основні засади.

1.2. Поняття “майбутнє”, “майбутність”. Завдання та основні категорії футурології. Специфіка аналізу майбутнього. Питання точності прогнозу у футурології. Фактори, що обумовлюють точність футурології. Цінність та значення футурології. Поняття «футурологічної стратегії». Футурологія про суперечності і проблеми

Тема 2. Генеза футурології.

2.1. Історія футурології (від Античності до Нового часу).. Осмислення майбутнього у філософії Античності. Майбутнє «ідеальної держави» в платонізмі. Проблема «майбутнього» у вченні Арістотеля. Епікуреїзм та стоїцизм в контексті розуміння майбутнього.

Розуміння майбутнього в епоху Середньовіччя (Аврелій Августин, Т. Аквінський).

Категорія «майбутнє» у політичних вченнях епохи Відродження.

Концепції майбутнього у політичних вченнях Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Лок, Б.Спіноза). Концепт майбутнього в епоху Просвітництва (Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є). Концептуалізація майбутнього у вченні І. Канта.

2.2. Історія футурології (XIX – XX ст.).

Філософія майбутнього у вченнях XIX ст. Гегелівське розуміння історії та майбутнього. Майбутнє як категорія у філософії ірраціоналізму (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше). Марксизм та проблема майбутнього.

Футурологія у XX ст. Осмислення майбутнього у дискурсі позитивізму та неопозитивізму. Філософія екзистенціалізму та питання майбутнього (М. Гайдеггер, Ж.-П. Сартр). Структуралізм та постструктуралізм в контексті проблематики футурології.

Тема 3. Римський клуб – міжнародна футурологічна організація.

3.1. Виникнення та перші доповіді Римського клубу. “Проблематика всього світу” (А. Печчеї) – основний зміст доповідей Римському клубові.

3.2. Римський клуб: трансдисциплінарні проекти з прогнозування глобальних проблем.

Нова методологія і пошук шляхів вирішення світових глобальних проблем

– головна лінія діяльності Римського клубу.

Тема 4. Сучасна футурологія

4.1. *Майбутнє світу у реалістичних та песимістичних поглядах сучасних зарубіжних футурологів.* Основні тенденції розвитку суспільства та спроби футурології передбачити результати цього розвитку.

4.2. *Інформаційне суспільство: тенденції розвитку.* Й. Масуди і М. Кастельса. Концепція «футурошоку» Е. Тоффлера. «Хвильова» концепція розвитку людства. Технологізація та інформатизація в контексті пізнання майбутнього. Новітні футурологічні концепції (на прикладі Мітіо Каку, Е. Тоффлера).

4.3. *Футурологічні стратегії в контексті демократизації.* Виклики демократії на початку ХХІ ст. Майбутнє ліберальної демократії у політичній концепції Ф. Фукуями. Політичний порядок як один із ключових об'єктів футурології. «Хвилі» демократії у концепції С. Гантінгтона. Питання про майбутнє «третьої» хвилі як одне з ключових питань футурології ХХІ ст.

Змістовий модуль 2. Футурологічні стратегії як складова сучасних міжнародних відносин

Тема 5. Етапи формування аналізу зовнішньої політики

5.1. *Хронологічні етапи становлення аналізу зовнішньої політики та їх суть.* Початковий етап становлення аналізу зовнішньої політики (друга половина 50-х років). Виокремлення напрямків аналізу зовнішньої політики. порівняльні дослідження зовнішньої політики (comparative foreign policy), структурно-функціональний аналіз зовнішньої політики; дослідження зовнішньої політики з позицій загальної та соціальної психології. Аналіз зовнішньої політики (foreign policy analysis).

Теорія прийняття зовнішньополітичних рішень, бюрократична теорія, концепції та теорії психологічних досліджень, комп'ютерне моделювання зовнішньополітичного процесу та процесів прийняття зовнішньополітичних рішень, теорія експертних оцінок.

5.2. *Методологія та методика аналізу зовнішньої політики.*

Загальнонаукові методи, які використовуються аналізом зовнішньої політики. Соціально-гуманітарні методи в аналізі зовнішньої політики. Експлікативні методи: контент-аналіз, івент-аналіз, когнітивне картування, метод індикаторів та статистичні методи.

Конструктивні методи: експеримент, системний метод.

Прогнозні методи: метод Дельфі, побудова сценаріїв, «мозкового штурму». Метод ПАТТЕРН і його основні етапи. Побудова «дерева цілей». Ситуаційний аналіз: методика проведення. Математичні методи. Соціологічні методи.

Аналітичні документи у зовнішній політиці: етапи та правила підготовки

Тема 6. Аналіз зовнішньої політики в структурі органів управління

6.1. Політичний аналіз як професійна галузь.

Етика політичного аналізу. Аналітичні центри: «фабрики думки». Етапи формування „фабрик думки”. Класифікації „фабрик думки”. Вплив дослідницьких наукових центрів на прийняття зовнішньополітичних рішень. Провідні «фабрики думки» у світі. Українські аналітичні центри в зовнішньополітичній сфері.

6.2. Політичне планування та прогнозування. Роль планування в політичному аналізі. Фази планування. Стратегічне планування. Методи планування.

Поняття «прогнозу» та «припущення». Функції та принципи політичного прогнозування. Основні етапи прогнозування.

Пошукові та нормативні прогнози. Активні, пасивні прогнози. Прогнози, які само заперечуються та само збуваються. Період випередження прогнозів. Оперативні, короткотермінові та середньотермінові політичні прогнози.

Тема 7. Футурологічні стратегії як складова сучасних міжнародних відносин

7.1. Геополітичний вимір футурологічних стратегій.

Геополітика як складова футурологічних досліджень сучасної політичної науки. Класичні концепції геополітики та сучасні реалії. Концепція «кінця історії» Ф. Фукуями. Домінування демократичного політичного порядку та майбутнє. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона. Протистояння між цивілізаціями на «лініях розломів». Концепція «великої шахівниці» З. Бжезинського. Геостратегія як об'єкт футурології. Геостратегія США як ключового гравця на «великій шахівниці». Концепція «неосєвразійства»

7.2. Глобалізація і футурологія.

Сутність поняття «глобалізація». Основні теоретико-методологічні підходи до трактування сутності поняття «глобалізація». Історичні етапи глобалізації. Цивілізаційний аспект глобалізації. Причини глобалізації. Позитивні та негативні ефекти глобалізації. Вплив глобалізації на політику, культуру та економіку суспільств. Питання цінностей у глобалізованому світі. Світові глобальні проблеми та шляхи їх подолання. Тенденції глобалізації у XXI ст.

Тема 8. Прогнозування світового порядку у XXI столітті.

8.1. Політичні конфлікти та глобальна політика. Ключові зони конфліктності. Причини конфліктів майбутнього.

8.2. Основні варіанти прогнозування розвитку України в XXI столітті.

Роль та місце України у футурологічних концепціях сучасності. Особливості розвитку України в умовах війни. Майбутнє України в контексті протидії агресору.

Перелік практичних (семінарських) та за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) завдань

Назва теми та завдання	Зміст
Тема 1. Завдання 1	Порівняльний аналіз поняття «прогнозу» та наукового передбачення
Тема 2. Завдання 2	Рольова гра: Ідеальна держава Платона.
Тема 3. Завдання 3	Аналітична довідка: Нова методологія і пошук шляхів вирішення світових глобальних проблем – головна лінія діяльності Римського клубу.
Тема 4. Завдання 4	Концепція «футурошоку» Е. Тоффлера. «Хвильова» концепція розвитку людства. Технологізація та інформатизація в контексті пізнання майбутнього Обговорення результатів гри в формі дебатів
Тема 5. Завдання 5	Виокремлення напрямків аналізу зовнішньої політики. порівняльні дослідження зовнішньої політики (comparative foreign policy),
Тема 6. Завдання 6	Аналітична довідка: Роль планування в політичному аналізі.
Тема 7. Завдання 7.	Дебати: концепція «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона
Тема 8. Завдання 8.	Аналітична довідка: майбутнє України в контексті протидії агресору.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми	Зміст
Теми 1 – 8	Вивчення лекційного / теоретичного матеріалу. Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою
Теми 1 – 8	Підготовка до семінарських занять (участь у дискусії, полеміці, дебатах)
Теми 1 – 8	Підготовка аналітичних повідомлень (презентацій)
Теми 1 – 8	Підготовка до колоквіуму

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Лекція проблемного характеру (Тема 1, 3,5, 6)

Лекція-провокація (Тема 7).

Наочні (демонстрація презентацій (Тема 1-8).

Практичні (практична робота (Тема 1 – 8), дебати (Теми 4,7)),

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувачів вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формі диференційованого заліку. Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю. Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

Поточний контроль: експрес-опитування (12 балів); поточна контрольна

робота (12 балів); презентація (24 балів); аналітична довідка (28 балів); творче завдання (12 балів); колоквиум (12 балів).

Семестровий контроль: Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 200 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25295>

2. Теорія та історія європейської інтеграції [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. М. Кузь, Ю. І. Потоцька, І. В. Застава [та ін.] ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. - 181 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/26375>

Додаткова

3. Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський ; пер. з англ. О. Фешовець. – Харків : Ранок : Фабула, 2019. – 288 с.

4. Горбатенко В. Футурологія і політика: монографія / В. Горбатенко. - Київ: Академвидав, 2019. 288 с.

5. Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети. Доповідь Римському клубу / Ернст Ульріх фон Вайцзекер, Андерс Війкман; переклад з англ. Ю.Сірош; за наук. ред. В.Вовка, В.Бутка. К. : Саміт-Книга, 2019. 276 с.

6.. Коротков Д. С. «Think tanks» як сучасні актори світової політики: боротьба у просторі міжнародної конкуренції / Д.С. Коротков // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. - 2023. - №1(15) – С. 17-31 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28604>

7. Седляр Ю.О. Аналіз та прогнозування зовнішньої політики : навчальний посібник / Ю. О. Седляр – Миколаїв : видавництво Чорноморського державного університету імені Петра могили, 2010. - 272с.

8. Global Trends 2025: A Transformed World.Washington D.C. : GPO, 2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.files.ethz.ch/isn/2008_11_global_trends_2025

9. Crato N. Data-Driven Policy Impact Evaluation / Crato N., Paruolo P. – Switzerland: Springer, 2019. – 346 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-78461-8>
10. Methodological Approaches to Societies in Transformation / Edit: Y. Berriane, A. Derks, A. Kreil, D. Lüddeckens. – Switzerland: Springer, 2021. – 282 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-65067-4>
11. Plazova T. Information Warfare as an Instrument of Geopolitical Influence on Ukraine: Main Aspects and The State's Response. / T. Plazova, O. Kuz, N. Konnova N., D. Korotkov, O. Galushchenko O // *International Journal of Religion*. 2024. Volume: 5.- Number 2. pp. 121-130.

Інформаційні ресурси

12. Атлантична рада США (*Atlantic Council*). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atlanticcouncil.org>
13. Брукінгський інститут [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.brookings.edu>
14. Європейський парламент. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>
15. Королівський інститут міжнародних відносин (The Royal Institute of International Affairs). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org>
16. Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>